

Inhoud

Deel I

- 1 *Een pijnlijke kwestie* 9
- 2 *Moord op een meisje met talent* 32
- 3 *Brief uit Nelspruit* 47
- 4 *Kugel met peren* 60

Deel II

- 5 *De behulpzame journalist* 79
- 6 *Een bijzonder mooie vrouw* 93
- 7 *Zacht water uit heldere beken* 114
- 8 *A Dutch cop* 129
- 9 *De krankzinnig gedrevene* 138
- 10 *Recht op een held* 155

Deel III

- 11 *In de Drakensbergen* 171
- 12 *De hospik* 192
- 13 *Een fantoom* 209
- 14 *De geur van zwavel* 218
- 15 *Een jongensdroom* 226
- 16 *Weerwolven* 235
- 17 *De grote inspirator* 250
- 18 *In de stilte van een sneeuwstorm* 262
- 19 *De schuldbekentenis* 274
- 20 *Het jaar van de waarheid* 286

I

Een pijnlijke kwestie

'Nondedju...' fluisterde Tess en boog zich over haar grootmoeder.

Tante Sybil nam de regenjas van haar schouder: 'Vloek als je blijft niet in het bijzijn van een dode.' In één vloeiende beweging sloeg ze een kruis en een pluisje van haar colbert. 'Je had toch niet verwacht dat ze er florissant bij zou liggen?'

'Nee, natuurlijk niet. Maar dit...'

Wat hadden ze haar toegetakeld. In het dunne haar waren krulletjes gedraaid en met poeder was geprobeerd de ruïne van het verwoeste gezicht te verhullen. Op de mond zat zelfs een veeg lippenstift: oma was opgedoft voor de ontmoeting met haar Schepper. Voor alle zekerheid was tussen de gevouwen vingers een rozenkrans gevlochten zodat God niet hoefde gissen en direct wist dat Hij een deugdzaame katholieke Limburgse voor Zich had. Elk vermoeden van zondig gedrag zou Hem meteen vreemd zijn. Waarom hadden ze haar niet in haar waarde gelaten en toegedekt onder kersebloesem?

Ze keek op. Acht oude mensen stonden met gebogen hoofd rond het opgebaarde lichaam. Ze waren in ieder geval net zo aangeslagen als zij en voelden zich duidelijk niet op hun gemak. Er werd niet gekucht, geen neuzen gesnoten; nog geen windje ontsnapte aan hun verslapte sluitspieren. Er heerste een onnatuurlijke stilte in de gelagkamer van het hotel. Maar hoe de oudjes ook hun best deden, de echo van de honderden drinkbroers, zwijgers, zwetsers en lolbroeken die ooit aan de bar hun

vertier vonden, hing luid en duidelijk tussen de wanden. Die liet zich niet verdrijven als de stank van nicotine of verschaald bier, door de ramen tegen elkaar open te zetten en kaarsen te branden.

Ieder van de aanwezigen kende Tess vanaf haar jongste jaren. Aan de andere kant van de kist, met de rug naar de gebrandschilderde raampjes, hadden zich de verzetsvrienden en de handelsreizigers opgesteld, de achterblijvers, de overlevenden. Zelf stond ze ingeklemd tussen haar drie tantes: Sybil met de regenjas over de arm aan haar linkerzijde, Marit en Truia rechts. Ze waren weliswaar geen echte tantes, maar familie genoeg om na de begrafenis de condoléances in ontvangst te nemen.

‘Nog een paar minuten... om ons respect te tonen,’ besliste Sybil op een toon alsof ze allemaal straf hadden, ‘daarna kunnen jullie wat gebruiken in de huiskamer.’ Ze hield van een strakke regie.

Op het oog maakte Tess een schatting van de lengte van de kist. Niet meer dan één meter vijftenzestig, een klein kistje voor zo’n veelzijdige vrouw. Marie Minnaert: hoteleigenaresse, manager, chef de cuisine, echtgenote, moeder, weduwe, grootmoeder en vriendin. Daar lag ze nu, zielloos gestrekt in de gelagkamer van hotel De Goudfazant, háár hotel.

Het was maar één keer voorgekomen dat ze zich tijd gunde om, zoals ze het zelf noemde, de balken in de gelagkamer te bestuderen. Een paar jaar geleden was ze er zonder aanleiding over begonnen. Met een openhartigheid die Tess verbaasde, vertelde ze hoe Antoon Minnaert haar, Marie zijn bruid, op 3 april 1930 over de drempel van het net gekochte hotel had gedragen. Met een zwierige zwaai tilde hij haar op de rand van de bittertafel, sloot de luiken voor de ramen, toverde een dure fles Château Boyd-Cantenac te voorschijn, schoof na een snelle toast de glaasjes terzijde en drukte haar vol tederheid, want hij

was een zachtaardige man, achterover op de tafel. De fles en de glazen waren toch nog omgevallen en Maries bruidsjurk was als met bloed bevlekt geweest.

Nadat ze uitgelachen waren, vergrendelde hij de deuren voor de nacht en overhandigde haar de sleutels. Dat dit geen symbolische geste was waaruit gelijkwaardigheid en respect moesten spreken, maar in feite zijn laatste bijdrage aan het drijven van het hotel, had ze die avond niet beseft. Pas toen hij de volgende ochtend in de tuin zijn schildersezeltje opzette en aankondigde dat hij zich verder zou bekommeren om de verfraaiing van De Goudfazant, ging haar een lichtje op. Antoon gaf zich geheel over aan zijn grote passie: het schilderen van de natuur. Om precies te zijn, de natuur zoals die zich voordeed in de achtertuin. Pas in mei 1940, toen ongenode gasten het hotel binnenstampten, borg hij zijn kwasten weer op. Tegen die tijd hingen overal verschillende impressies van de kerseboom in avondlicht, in ochtendgloriën en bij zwaar weer.

Marie was niet teleurgesteld of ontmoedigd geweest. Op de ochtend na haar huwelijksnacht zette ze de bruidsjurk in de week en richtte achter de tap een kantoortje in met kasboeken en een register. Daarna schreef ze een wervende tekst voor een folder die ze zelf verspreidde op de treinstations in de grote steden.

‘Hotel De Goudfazant – te Heerden (L) –.

Hier zijt U thuis!

Hier kunt u de zorgen van iedere dag van u afzetten
in zalige vergetelheid.

Hier vindt u herstel van krachten
en nieuwe lust tot werken!’

Vooral dat laatste had tante Sybil met gretig genoegen door de gangen gebruld wanneer ze weer een dronken handelsreiziger de trap op zeulde. Een tekort aan gasten kende het hotel in ieder geval nooit.

De hand van Marit gleed tastend langs Tess, op zoek naar wat steun. Ze was de oudste van de tantes, achtenzeventig. De witte haartjes op haar bovenlip gingen rusteloos op en neer. Ze prevelde een ave-maria en leunde met een schouder tegen de zware boezem van Truia, zesenzeventig, krom en verward, maar nog iedere dag goed voor een stevig glas sherry en een half doosje sigaartjes.

Tess pakte de hand en klemde die onder haar arm. Ze voelde een lichte trots en ontroering. Tenslotte had dit ouwe mensje samen met de andere vrouwen het hotelbedrijf bijna een halve eeuw succesvol bestierd.

Alle vier waren ze tegelijkertijd hun echtgenoot kwijtgeraakt. De mannen van Marie, Sybil en Marit werden in de herfst van het laatste oorlogsjaar gearresteerd en afgevoerd naar een Duits concentratiekamp. Truia's man, ternauwernood ontkomen, dook onder en ging er later met een Canadese verpleegster vandoor. Die hoefde zich niet meer te vertonen, maar naar de terugkomst van de anderen was vol verlangen uitgezien. 'De eerste dagen na de bevrijding liep ik steeds de straat op om te zien of ze al in aantocht waren,' vertelde Sybil later aan Tess, 'alsof ze ieder moment om de hoek van de kerk konden verschijnen. Maar dan reed alleen de bakkersknecht op zijn fiets voorbij of er raasde een jeep met Engelse bevrijders over het plein.' De daaropvolgende weken en maanden besteedden ze aan schrobben en boenen. Ze zetten hun haar in de krul en verstedden hun jurken. De bloemen in de hal naast de voordeur werden steeds ververst en drie hotelbedden waren permanent vrij. Marie hield steevast een pan verse zuringsoep warm op het fornuis. Alles stond in het teken van dat éne moment, waar ze zo'n heldere voorstelling van hadden: de voordeur zou openzwaaien en uitgeput, uitgehongerd maar zielsgelukkig verschenen de mannen in de hal.

Na een jaar kwam er een medegevangene langs. Hij vertelde

hun zonder omwegen dat de mannen onmogelijk nog in leven konden zijn, zo ziek en uitgeput waren ze geweest de laatste keer dat hij hun in Sachsenhausen had gezien. 'Ze zijn dood, u kunt het maar beter aanvaarden,' zei hij, zelf te gebroken voor veel mededogen. Maar ze geloofden hem niet. Sybil wist van een man die doodverklaard was en toch weer opgedoken, Truia had gehoord van andere wonderbaarlijke verrijzenissen. 'Sachsenhausen, dat ligt bij Oranienburg in de buurt van Berlijn,' zei Marie praktisch, 'dat is een ontzettend eind weg. Daar hebben wij geen idee van.'

Later, jaren later toen de brief van het Rode Kruis met de officiële bevestiging van hun overlijden werd bezorgd, hadden ze het al aanvaard. 'Toch was het net alsof een klein smeulend kaarslichtje ineens uitging,' zei Sybil erover.

In de jaren van het lange wachten was de hotelkeuken langzaam uitgegroeid tot het exclusieve domein van de vier vrouwen. Bleef de deur eerst gesloten omdat er met smart werd gewacht, later moest het verdriet er in stilte worden verwerkt. Niemand was er welkom. De keuken werd het hoofdkwartier vanwaaruit het hotel met straffe hand werd geleid, het capitol waar de gasten respectvol buiten bleven, een onneembare vesting. GEEN TOEGANG stond op de deur. En dat bedoelden ze ook zo.

Tess groeide op in die keuken. Onder de lange houten tafel waar oma en de tantes sukadelappen in de marinade dompelden, pruimen pureerden en halvemaanvormige krombreudjes kneedden, liet ze haar glazen stuiters rond hun schoenen rollen. Eenmaal een meisje met een paardestaart stond ze tussen hen in en leerde hoe de zuring af te stropen en eierdooiers met room los te kloppen. Op strenge toon dicteerde oma dat je kervel nooit mag smoren en in plaats van azijn rode wijn moet gebruiken. Het hotel stond inmiddels bekend om zijn eersteklas keuken.

Tijdens het koken werd gepraat over vroeger vóór de oorlog en over vroeger ná de oorlog. Een enkele keer viel de naam van een van de omgekomen mannen. Soms kwam er iets duisters ter sprake, waar Tess niets van begreep. Ze voelde de troebele spanning in de stemmen en spitste haar oren. Maar voordat de losse zinnen enige samenhang konden vormen werden Marit en Truia bits afgekappt door Sybil. Verontrustend was dat geweest en oma werd er erg stil van.

Gelukkig waren meestal de hotelgasten onderwerp van gesprek. Dan ging het heel wat vrolijker toe. Aan de andere kant van de keukendeur, in een andere wereld, stommelden ze door de gangen en op de trappen. Meestal handelsreizigers die jaarlijks een paar maanden bleven. Het hele hotel stond tot hun beschikking. Zelfs oma's woonkamer, waar ze in de vooravond in de grote crapauds met gesloten ogen luisterden naar de nieuwsberichten, tot de radio naar de zolder verdween en vervangen werd door een groot televisietoestel. Met een glaasje en een blokje kaas keken ze naar een Duitse zender, waarvan de ontvangst zoveel helderder was dan de Hollandse. In de late uurtjes klopten ze weleens beleefd en bijna onhoorbaar op de keukendeur: een extra deken alsjeblieft, mevrouw Minnaert, een aspirientje, wat wasgoed, mits het niet te veel moeite is. Als ze te veel gedronken hadden en vol zelfmedelijden wilden klagen en huilen, was Marie niet te beroerd voor een wijze raadgeving of een vermanend woord. Ach, de handelsreizigers, ze schikten zich geheel naar het regiem van de vrouwen. De klant was hier onderdaan. Ze werden geduld.

Marie nam niet eens de moeite om hun namen te onthouden en gaf ze bijnamen die meestal verwezen naar het produkt dat ze aan de man probeerden te brengen: de lange Volvo, Old Mac, de Directoire, allemaal schimmen van gisteren geworden. Alleen de Gladiool stond Tess nog levendig voor ogen. Zeker geen favoriet van oma. Ieder jaar in dezelfde maand kwam hij

uit Alkmaar om in de buurt bollen te kweken. Hij huurde daarvoor een maagdelijk stuk grond, plantte de knollen en voerde met chemische troep een verbeterd gevecht tegen het onkruid. Zodra de bloemen tot bloei kwamen sneed hij ze af en smeedte ze weg. Als hij met zakken vol bloembollen vertrok, liet hij voor jaren uitgeputte aarde achter. 'Wat een deprimerende bezigheid,' zei Marie dan. Hij was al jaren dood, maar de familie had een bloemstuk gestuurd.

'Kijk, 4711 is er ook,' zei Sybil tegen Tess, zacht maar toch te luid voor de gelegenheid. De Rotterdammer, die al voor de oorlog in Limburg zijn eau de cologne ventte, stond stram in de houding, handen gevouwen voor het kruis. Helemaal uit het Westen gekomen om erbij te zijn. Of misschien om het nog eens bij tante Marit te proberen, bedacht Tess terwijl ze naar zijn vreemde vogelkop keek. Jaar in, jaar uit had hij met gratis proefmonsters geprobeerd haar gunsten te verwerven, wat tot groot vermaak in de keuken leidde. 'Wat denk je wel! Alsof ik met een natte vinger te lijmen ben!' riep Marit steevast. Waarop hij het met een potje Crème d'ossiors probeerde, een middeltje tegen winterhanden waarin hij ook handelde.

'Zelfs Koehof is gekomen,' fluisterde Sybil. Een kleine gezette heer aan de andere kant van de baar reageerde direct, knikte haar even toe en drukte zijn dubbele onderkin weer tegen de borst. Een zwart satijnen keppeltje schudde op zijn haardos. Koehof, een joodse handelsreiziger die veertig jaar in de huishoudelijke artikelen had gezeten, was de enige die zijn bijnaam verloren had, eenvoudig omdat die niet langer van toepassing was. Voor de oorlog doopte Marie hem 'Moppie', omdat het Amsterdams klonk en hij haar in ruil voor een bord goudgele kippesoep de laatste witz vertelde. Niemand kon ze vertellen als Koehof en niemand waardeerde ze meer dan Marie. 'Alsof het hem zelf overkomen is,' legde ze Sybil uit, die de moppen een beetje flauw vond. Eind 1940 liet ze hem voor alle zekerheid via

de achterdeur binnen; de gelagkamer zat al vol Duitsers. Een paar maanden later, terwijl hij in Roermond zaken deed, werd zijn vrouw in Amsterdam tijdens een razzia opgepakt en met een trein afgevoerd. Koehof ging poolshoogte nemen en keerde in paniek terug in Heerden. Marie kon het niet geloven. Sybil merkte sarcastisch op: 'Kijk, dát is hem nou echt overkomen.' Waarop Marie hem praktisch dwong onder te duiken bij een boer in een naburig kerkdorp.

Na vier jaar, zodra ook het Noorden bevrijd was, keerde hij terug naar Amsterdam. Ze hoorden niets van hem tot hij twee jaar later ineens voor de deur stond in een oude Ford, afgeladen met de nieuwste snufjes voor het moderne huishouden: Melitta koffiekannen, Zilmeta slacouverts en artikelen van een nieuw wondermateriaal. De tantes waren verrukt en bestelden plastic afwasbakken, botervloten, teilen en zoutpotten. Voor Marie bracht Koehof echter een geschenk in porselein mee: een Real Old Willow blauw Engels ontbijtservies.

Nadat het servies uitgestald en bewonderd was, vertelde ze hem dat zoveel dorpelingen, net als zijn vrouw, niet uit het kamp waren teruggekeerd. Diep geschokt was hij geweest. Maar toen hij begreep dat ook Marie haar echtgenoot had verloren, haalde hij een zakdoek te voorschijn. Samen zaten ze op het bankje onder de kerseboom en lieten hun tranen de vrije loop, tot verbazing van de tantes. 'De enige keer dat ik je oma heb zien huilen om je opa,' zei Sybil later, 'en dan nog wel met een handelsreiziger.'

Koehof sloeg zijn ogen op alsof hij haar gedachten raadde. Tess wist dat hij daarna nooit meer een witz had verteld en Marie had alleen nog over hem gesproken als meneer Koehof.

'Nog een paar minuten, dan zet ik koffie,' zei Sybil om de moed erin te houden.

'Voordat er nog meer dooien vallen,' fluisterde Marit achter

haar hand. Nu viel het Tess ook op dat sommige van de oudjes rond de baar er belabberd uitzagen. Ze konden het lange staan bijna niet aan. Vooral de Zwarte van Steijl had het moeilijk. Hij leunde zwaar op zijn stok en zag lijkbleek. Aan weerszijden van hem stonden de overige 'Vrienden van de Goede Duik'. Slechts drie hadden de naoorlogse slag om het leven overleefd. De Pit was er nog, altijd klagend over moeilijke voeten, het magere pensioen waarmee de gloeilampenfabriek hem had afgescheept en zijn verzetsuitkering, die in geen verhouding stond tot wat hij allemaal tot ontploffing had gebracht. Kapelaan Ambrosius ten slotte, de laatste duikvriend, stond al een halfuur met gevouwen handen onder zijn kin, de ogen gesloten. Hij had zo zijn eigen sores maar beklagde zich nooit omdat het geen pas gaf voor een geestelijke, zeker niet in vredestijd. Ambrosius was zijn schuilnaam, niemand wist meer onder welke naam hij destijds in Heerden benoemd was. Marie was de Vrienden hardnekkig bij hun verzetsnamen blijven noemen. 'Daar ben ik nu eenmaal aan gewend en wat is er trouwens mis met een *nom de guerre*?' had ze gevraagd, zonder ooit op antwoord te wachten.

Toch nog onverwachts snel sprak Sybil de verlossende woorden. Alle aanwezigen schuifelden opgelucht de gelagkamer uit en verdrongen zich bij de deur, waar 4711 bijna het grote bloemstuk vol houderige gladiolen omverstootte. 'Pas op,' zei Koehof, 'straks vallen ze nog aan scherven.' Alleen de kapelaan giechelde zacht.

'Wie heeft haar gevonden?' vroeg Tess aan tante Marit.

'Sybil,' antwoordde ze, 'ze lag op de keukenvloer met haar hand in een patrijs. Hartstilstand. De ingewanden zaten tussen haar vingers gekleefd.'

Tess bleef nog even alleen achter. Ze leunde tegen de bar en streelde het trieste gezichtje van een van de zes houten engelen die het zware blad ondersteunden. De beeldjes hadden de oor-

log overleefd omdat oma ze onder het altaar van de kerk op het dorpsplein vandaan liet slopen, overtuigd als ze was dat het gebouw in het oorlogsgeweld verwoest zou worden door Duitsers of bevrijders of misschien wel door het verzet. Want tegen het einde ontwikkelde de Pit bizarre ideeën over wat strategisch gezien uit de weg geruimd moest worden.

De eerste keer dat Tess beseftte dat de houten figuren engelen voorstelden raakte haar voorhoofd net de rand van de bar, waardoor ze oog in oog met hen stond. 'Jij hebt niet één engelbewaarder maar wel zes,' had oma gezegd, 'dat komt omdat jij zes keer zo bijzonder bent als andere mensen.'

Ze wierp nog een blik in de kist, opgelucht omdat de weerzin tegen het roerloze masker vervlogen was. Toch was dit niet de beeltenis die ze in haar geheugen wilde opslaan. Maar welke wel? De jonge bruid met de verwachtingsvolle oogopslag op de huwelijksfoto die naast oma's bed op het nachtkastje stond? Of de oude vrouw met de ontwijkende ogen die haar had grootgebracht? Voor haar waren het altijd twee verschillende vrouwen geweest. Ooit, bedacht ze, op een tijdstip voor zichzelf geboren werd, moest de kijk die Marie Minnaert op de wereld had een merkwaardige verandering hebben ondergaan.

Ze draaide zich om en liep de gelagkamer uit. Als mijn krachtige, onaanraakbare oude grootmoeder, zo zal ik je bewaren in mijn herinnering, besloot ze, van je geheimen wil ik niets weten.

In de huiskamer was een vreemd gevecht gaande om zitplaatsen. Truia wilde niet lastig doen maar op de blauwe stoel zat ze nu eenmaal altijd. Ze duwde de Pit opzij, die bijziend om zich heen speurde en een onbezet plekje op een bank in het vizier kreeg. 'Schuif eens op met je dikke reet,' zei hij kribbig tegen 4711, die geschrokken overeind kwam en op een Mechelse stoel wilde plaatsnemen waarop de Zwarte van Steijl snel zijn stok

legde. Koehof zat pontificaal op de rode bank. 'Snelheid, daar komt het op aan,' zei hij tegen de kapelaan naast hem.

Stramme benen werden gestrekt, pijnlijke ruggen tegen een leuning gevlijd. Marit sleepte een klapstoel aan voor 47II. Verheugd en hoopvol liet hij zijn ogen over haar zware borsten dwalen. 'Ik heb nog een flesje voor je,' hoorde Tess hem op gedempte toon zeggen. Truia zat breeduit, stak een sigaartje op, inhaleerde diep en hoestte onrustbarend. 'Zit je lekker?' vroeg Sybil terwijl ze een blad met koffiekopjes op de salontafel schoof. Tess haalde uit het dressoir flessen sherry en port te voorschijn en zette die ernaast. Koehof glimlachte naar haar.

'Hoe is het bij de politie, Tess?' probeerde hij een gesprek op gang te brengen, 'je bent nu toch rechercheur, niet?'

'Ja, in Amsterdam,' antwoordde ze met enige tegenzin. Over haar werk praten was wel het laatste waar haar hoofd naar stond.

'Moordbrigade!' riep Truia enthousiast.

'Afdeling zware delicten,' corrigeerde ze.

'Grote genade, is dat wel wat voor een vrouw?' 47II staaarde haar met oprechte verbazing aan.

'Waarom niet?' Truia keek hem strijdlustig aan.

'Moordbrigade, lijkt me niks, steekpartijen, wurgingen, bloederige lijken.'

'Is het wel gepast om over de dood te praten met hiernaast...'
De Pit schonk zichzelf een stevig glas port in.

'Nee, laten we het over iets vrolijks hebben.' Maar de opmerking ging verloren in luid gekreun van de Zwarte van Steijl, die naar zijn rug greep. Sybil was met vier grote stappen bij hem, greep hem kordaat onder de oksels en met een 'Kom op, knul, geef een beetje mee,' sjordde zij hem rechter op de stoel. Hij gaf zich over en zijn gezicht ontspande zich weer.

Gesprekken kwamen nu overal op gang. Ze bogen zich, hand achter een oor, naar elkaar toe en naarmate de flessen

leger werden zwol het zachte geroezemoes aan tot een kakofonie van krakende stemmen, gerochel, keelschrapen, slurpen, de gierende lach van Truia en het luid snuiten van een neus. Maar boven alles uit hoorde Tess Sybil opeens uitvallen tegen de Pit: 'Moeten we het daar nu weer over hebben!!?'

'Waarom niet?' riep hij verontwaardigd.

Oh god, dacht ze, daar beginnen ze weer.

'Je weet dat ik daar een héél andere mening over heb! Jij zat trouwens in het bos toen het gebeurde,' zei Sybil op een toon alsof daarmee het laatste woord gezegd was.

De andere gesprekken stokten. Er hing direct een loodzwaar zwijgen. Alle aanwezigen wisten waar die opmerkingen op sloegen.

'Heeft Marie dan nog iets gezegd?' informeerde de Zwarte voorzichtig. 'Sommige mensen voelen hun einde naderen, zie je,' probeerde hij in de richting van de kapelaan, die het meeste verstand had van sterven, 'op de valreep willen ze nog pijnlijke kwesties uitpraten.'

'Waarom zou ze over pijnlijke kwesties willen praten als er helemaal geen pijnlijke kwesties zijn.' Sybil drukte zich dreigend op haar stevige onderarmen omhoog uit de stoel, alsof ze demonstratief de kamer wilde verlaten. Toen er geen reactie kwam liet ze zich langzaam terugzakken. Alleen Truia, die met een loszittend kunstgebit een kaakje wegwerkte, vermorzelde de stilte. Buiten luidden de kerkklokken op het plein precies op het hele uur. Vijf slagen.

'Ach, we weten toch wie het gedaan heeft,' begon de Pit weer en keek uitdagend om zich heen.

'Waarom houden jullie niet eens op over die oorlog?' vroeg Tess met een zucht. Alle gezichten draaiden naar haar toe. Gewetst keken ze haar aan.

'Je begrijpt het niet,' legde kapelaan Ambrosius uit, 'ze kunnen er niet over ophouden.'

Acht jaar was Tess toen ze ontdekte dat oma geheimen had. Ze speelde op de grote zolder, die zich uitstrekte over de hele oppervlakte van het hotel tussen afgedankte meubels, dozen vol kerstlampjes en engelenhaar, een opgezette mottige vos en ruggelings tegen elkaar staande kersebomen van opa Minnaert. Achter een stapel boeken, waar ze overheen geklommen was zonder er ook maar één van de stapel te stoten, ontdekte ze een houten beschoot. Als je tegen de rechterkant drukte draaide het paneel als een luik open. Zonder angst kroop ze de donkere ruimte in en vond op de tast een tweede luik, dat naar een afgesloten hol voerde. Het rook er naar dooie muizen. Haar vingers gleden over de stoffige planken, maar vonden geen enkel obstakel. De ruimte was leeg. Een zachte luchtstroom streek langs haar benen. Ze kon zich niet herinneren hoe lang ze al met gesloten ogen in het hol zat toen ze in de verte oma haar naam hoorde roepen. Ze antwoordde niet, ook niet nadat de deur naar de zolder was geopend en de plankenvloer onder voetstappen kraakte. Duidelijk hoorde ze haar mompelen: 'Verdomme! ik wil niet dat dat kind hier rondschuimt...' Nu durfde ze niet meer te voorschijn te komen. De stapel boeken werd omvergeduwd en oma lag op haar knieën voor het luik. Ze kroop het hol binnen en maaide in het duister net zolang om zich heen tot ze een armpje te pakken kreeg. Ruw sleurde ze haar naar buiten, met een vertrokken gezicht en ogen groot van kwaadheid. Even dacht Tess dat ze een klap zou krijgen. Maar oma rammelde haar alleen door elkaar en beet haar toe, met nadruk op ieder woord: 'Ik wil dat je hier nóóit, nóóit meer komt!'

Pas veel later, op het moment dat ze haar oud genoeg achtte, gaf ze Sybil opdracht tekst en uitleg te geven. 'Duikholen zijn het, zes achter elkaar. Alleen een grote slimmerd kan ze vinden,' was Sybils raadselachtige verklaring geweest. Omdat Tess haar vragend bleef aanstaren, ging ze er met een zucht voor zitten en verduidelijkte dat het met de oorlog te maken had. Over-

al in het dorp, in naburige kerkdorpen, op boerderijen in de verre omtrek, in kelders, onder vloeren, op hooizolders, in kippenhokken, overal werden mensen verborgen gehouden voor de vijand. Het barstte gewoon van de onderduikers. Soms was hun aantal groter dan dat van de inwoners van Heerden. Het was geen lolletje geweest om jarenlang binnen te zitten en te wachten tot het voorbij was. Dat vrat aan je gezondheid. 'Op die zolder kom ik haast nooit meer. Ik denk nog altijd dat ik ze hoor,' had ze gezegd om Tess af te schrikken, 'hun geesten dwalen er rond.'

'Waarom breken jullie ze dan niet af?' vroeg Tess pragmatisch.

'Ben je gek, je weet maar nooit.'

Die nacht droomde ze over huizen met bolle muren als dikke buiken. Ramen en deuren vlogen bijna uit hun sponningen, er stond een enorme druk op. Alles was een geheim. De Heerdense dorpelingen liepen doelloos door de straten. Net als de onzichtbare onderduikers, ingemetseld tussen muren en uitgestrekt tussen plankenvloeren, hadden ze niets anders te doen dan te wachten op het signaal dat de vijand vertrokken was. Dan zouden de huizen openbarsten en de straten zich vullen met bleke magere mensen die onder spinrag en muizekeutels zaten.

Een paar dagen nadat het mysterie van de duikholen was onthuld, had Sybil de draad weer opgepakt, alsof het haar zelf ook opnieuw was gaan bezighouden. Terwijl ze prei en uien sneed, beschreef ze hoe het in de eerste oorlogsdagen gespookt had in het dorp, dat maar dertig kilometer van de Duitse grens lag. De bezetter kwam als een dief in de nacht over de Maas en walste zonder pardon over hen heen op weg naar het verre Holland. Het duurde even voordat ze zich hersteld hadden van de schok. Eerst waren ze kwaad en angstig geweest, maar al snel sloeg hun verontwaardiging om in woede. Ze besloten in verzet

te komen. Jong en vol overmoed waren ze nog. Sybil en haar man Sjeng spraken in eerste instantie met Marit en haar echtgenoot Pierre en daarna met de vrienden van de bridgeclub. Ze sloten zich allemaal aan bij het verzetsclubje. Ook de meest vertrouwde handelsreizigers werden gevraagd. De Gladiool en 4711 kwamen vaker dan anders en brachten nieuws uit het Westen.

Tegen de tijd dat hun uit Roermond de eerste voorzichtige vragen om onderduikadressen bereikten waren ze voorbereid. Politieke vluchtelingen, joden, jongens die niet wilden werken voor de Mof en later Engelse piloten die hun vliegtuig waren kwijtgeraakt, voor ieder werd een schuilplaats gevonden. Kapelaan Ambrosius collecteerde 's zondags in de kerk voor een niet nader aangeduid goed doel. De gelovigen stelden geen vragen. Er werd wel opvallend gul gegeven.

Zelfs haar grootvader Antoon zette resoluut zijn kwasten in de terpentijn, borg de ezel en het linnen op en begon energiek de schuilplaatsen te timmeren. Van de ene op de andere dag veranderde de zondagsschilder in een doortastende verzetsman met veel kwajongensmoed. Terwijl beneden in de gelagkamer Duitse officieren op doortocht zich over landkaarten bogen en stafvergaderingen hielden, maande hij op zolder de onderduikers koelbloedig tot stilte. 'Nog geen scheet wil ik horen,' waarschuwde hij, opgelucht omdat hij een glimlach op de bange gezichten kon toveren. Hij bleek over vele verborgen talenten te beschikken. In de gelagkamer sprak hij Duits, in de schuilhokken Hollands en Engels en in de keuken fluisterde hij met oma in Noordlimburgs dialect. Ze was weer helemaal verliefd op hem geworden.

Sybils stem kreeg steeds een zachte klank als ze over Antoon Minnaert sprak. Niet alleen zijn sabotageacties beschreef ze vol bewondering. 'Het was ook nog een knappe vent,' zei ze, 'met koperkleurig haar en groene ogen. Al voor de oorlog reed hij op

een motor en droeg hoge leren laarzen tot vlak onder de knie.' Van alle Heerdense helden werd opa Minnaert voor Tess de grootste; ongrijpbaar als Spiderman, onkreukbaar als Eric de Noorman en dapper als Buck Danny. Vreemd genoeg zag hij er op de huwelijksfoto in de woonkamer nogal gewoontjes uit.

Het geheim van de zolder en de oorlog was door Sybil tot normale proporties teruggebracht. Tess dacht er niet veel meer aan. Ze speelde met vriendinnetjes. Het leven was sereen. Alleen ieder jaar in de maand september ontstond er een broeierige en geladen stemming in de keuken. Oma en de tantes kibbelden en de gasten werden afgebekt. September was de maand van de ramp. Niemand lichtte Tess in over de aard en omvang van het onheil. Maar het had opnieuw met de oorlog te maken, met opa en de verdwenen mannen van de tantes. Pas toen ze het Heilig Vormsel al ontvangen had, vroeg ze er eens naar. Oma staarde geschrokken naar de kippelevertjes in haar handen. 'Heeft niemand je dat dan verteld?' vroeg ze vol ongelof en dook een kast in op zoek naar een pan. Tante Marit moest het haar maar uitleggen. Maar Marit wilde niet en vond dat het Sybils taak was. 'Sybil zat destijds in Roermond, die is er niet eens bij geweest,' zei oma over haar schouder terwijl ze dieper in de kast verdween. 'Alsof dat voor haar wat uitmaakt!' riep Marit terug.

Waarop Sybil haar jas aantrok en Tess onder de arm greep. Om te voorkomen dat ze door de anderen in de rede gevallen en verbeterd zou worden nam ze haar mee naar de slager. Met haar hoed uit kwaadheid scheef op het hoofd stampte ze de deur uit, wachtte niet voor stoplichten en schold een fietser uit. Tussendoor vertelde ze kort en bondig wat er op 23 september 1944 was gebeurd.

Heel vroeg in de ochtend was het, vijf, zes uur. Ze was er zelf niet bij geweest, maar het was haar tot vervelens toe verteld. Iedereen sliep nog toen honderden Duitse soldaten het dorp bin-

nenmarcheerden en de uitvalswegen afzetten. ss-Hauptsturmführer Ströbel persoonlijk leidde de actie. Met grote precisie werd de hele leiding van de verzetsgroep gearresteerd. Zonder vragen te stellen pakten de Moffen alle belangrijke leden van de Goede Duik op, geen echtgenotes of toevallige logés, nee, heel precies de voormannen, alsof ze een lijstje afwerkten. Samen met zesendertig onderduikers waren ze in vrachtwagens afgevoerd. Sjeng en Pierre, de mannen van Sybil en Marit, en Antoon Minnaert werden in Venlo gevangengezet en dagen achtereen geslagen en geschopt. De Duitsers wisten dat ze niet alleen tot een goed georganiseerde onderduikorganisatie behoorden maar ook sabotage pleegden. Na een maand, toen ze halfdood getrappt waren, verdwenen ze op transport naar een concentratiekamp. Waar de onderduikers gebleven waren wist niemand, want niet één keerde naar het dorp terug om te vertellen wat er gebeurd was.

Sybil, de Pit, de Zwarte van Steijl en kapelaan Ambrosius ontsnapten omdat ze op het moment van de arrestaties in Roermond overleg voerden met verzetsgroepen uit andere dorpen. Dezelfde ochtend nog hoorden ze over de ramp die zich tijdens hun afwezigheid had voltrokken en ze doken direct onder op verschillende adressen. Maar steeds weer zochten ze elkaar op – gevaarlijk of niet – om te gissen en verklaringen te zoeken: hoe was het mogelijk geweest dat de hele groep met zo veel trefzekerheid was opgepakt? Was het verraad? Zo ja, kwam het verraad van binnenuit? Wie waren er op de hoogte geweest? Iedereen die mogelijk verdacht was passeerde de revue. De ene hypothese werd verruild voor een andere. Er werden beschuldigingen uitgesproken en weer ingetrokken. Ze konden geen bevredigend antwoord vinden. Vol achterdocht en knagende twijfel deden ze er het zwijgen maar toe. Ze besloten te wachten tot de oorlog voorbij was en de mannen uit het kamp zouden terugkeren.